

Розвиток біобібліографії вчених: іміджевий та корпоративний аспект

Важливим напрямком української вищої освіти сьогодні є інтеграція до європейського та світового простору. Виходячи з цього, сучасна бібліотека ВНЗ має бути центром інтегрованого інформаційного забезпечення навчального і наукового процесів. Як важливий структурний підрозділ книгозбірня виконує місію, спрямовану на формування освітнього інформаційного простору, популяризацію знань.

У сучасних умовах функціонування ВНЗ вагоме значення відводиться науковій діяльності, яка підвищує імідж університету на ринку освітніх послуг. Тому пріоритетне місце у бібліотеках вишу займає робота, спрямована на розвиток науки університету, популяризацію досягнень провідних вчених. Серед основних напрямів можна виділити:

- створення і адміністрування інституційних репозиторіїв;
- забезпечення доступу до світових наукових інформаційних ресурсів, наукометричних БД;
- удосконалення системи інформування викладачів;
- створення веббібліографічних баз даних на допомогу науковцям;
- розширення спектру комплектування фондів з урахуванням перспективних напрямків наукових досліджень;
- участь у корпоративних проектах;
- бібліографування наукового і творчого доробку викладачів

Одним із засобів представлення наукової діяльності ВНЗ, формування його іміджу виступають біобібліографічні посібники. Вони є цінним джерелом інформації про вченого,

відображають його внесок в певну галузь знань і дозволяють зробити бібліометричний аналіз публікацій. Тому й сьогодні не втратили своєї актуальності і залишаються важливим ресурсом у системі науково-інформаційного обслуговування.

Біобібліографія, яка поєднує біографічні відомості з бібліографічною інформацією, є одною з найстаріших різновидів бібліографії. Вона об'єднує все, що пов'язано у літературі з життям і діяльністю окремих осіб, діяльністю професійних колективів. Часто для визначення такого виду бібліографії, як синонім, вживається словосполучення «персональна бібліографія». Чіткого і вичерпного визначення «біобібліографії» та «персональної бібліографії» у працях дослідників на сьогоднішній день немає. Обидва можуть використовуватися нарівні як узагальнювальні поняття для всіх жанрів бібліографічних видань про діячів.

Підґрунтям для створення всіх біобібліографічних праць є пошук інформації. У процесі створення персональних покажчиків дослідники вивчають біографію особи. Основні дати життя і діяльності визначаються на основі її біографічних даних з опублікованих та неопублікованих матеріалів (автобіографія, особиста справа, звіти тощо). Крім біографічних даних, основу персонального бібліографічного покажчика становить бібліографічний матеріал: твори особи, винаходи, патенти, авторські свідоцтва тощо, а також література про її життя та діяльність. У різних покажчиках співвідношення біографічного та бібліографічного матеріалу буває різним: в одних переважають статті біографічного характеру, в інших до коротких біографічних довідок додаються детальні списки творів даного автора та літератури про нього [1, с. 24].

Всім відомий вислів Ісаака Ньютона: «Я бачив далі, ніж інші, бо стояв на плечах гігантів». Це означає, що основу будь-якого нового наукового досягнення закладено у минулому, а діяльність вченого повинна бути спрямована на уважне вивчення праць попередніх дослідників. Так і кожне

нове покоління науковців ХНУ використовує результати праці своїх наставників. Тому бібліотека бере активну участь у збереженні інформації про життя та діяльність провідних вчених університету, їх наукового доробку.

Історія створення біобібліографії Хмельницького національного університету розпочалась майже 40 років назад із відкриттям бібліографічного відділу бібліотеки. Підґрунтям було започаткування картотеки «Наукові праці викладачів», яка згодом стала основою для створення бібліографічних покажчиків «Публікації викладачів» та покажчиків серії «Бібліографія вчених університету». З 1997 р. створення персональних бібліографічних покажчиків є одним з основних напрямків роботи бібліотеки. Цього ж року починається співпраця інформаційно-бібліографічного відділу з редакційно-видавничим центром університету щодо видання покажчиків серії «Бібліографія вчених університету». За 15 років підготовлено 24 біобібліографічних покажчика.

Розділ «Біобібліографія» на веб-сайті НБ ХНУ дає змогу простежити еволюцію рівня підготовки персональних бібліографічних посібників 1997-2015 рр. (адреса ресурсу: http://lib.khnu.km.ua/inf_res/bibliogr/sienes/bibl_praz.php). Перші з них були простими за структурою, без біографічних відомостей. З часом структура посібників ускладнювалася, збільшувалась кількість розділів та відображених документів, з'явилася ґрунтовна біографія та хронологія основних віх життя і діяльності, фотоматеріал.

Досвід свідчить, що якість покажчиків залежить від попереднього дослідження, яке дозволяє максимально виявити всі опубліковані праці вченого та літературу про нього. Високий рівень видання можливий тільки за безпосередньої співпраці бібліографів та науковців. Так, підготовка покажчика «Сергій Григорович Костоґриз» (2011р.) здійснювалась за участю навчально-методичного відділу університету, який надав допомогу у розробці розділу

спогадів та фотоматеріалів про вченого. А до створення покажчика «Олександр Петрович Григоренко» (2014 р.) були залучені фахівці бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, де навчався та багато років працював професор, що забезпечило вичерпність інформації.

Із впровадженням у практику роботи бібліотеки сучасних інформаційних технологій створення персональної бібліографії науковців університету вийшло на новий рівень. Інновації дали змогу розширити коло користувачів шляхом створення електронних ресурсів та їх розташування на веб-сайті наукової бібліотеки. У процесі створення електронних покажчиків використовуються традиційні бібліографічні методи відбору та представлення документів, а також сучасна побудова ресурсу у вигляді гіпертекстових технологій переходу до різних розділів. Слід зазначити, що покажчики, створені лише в електронному варіанті, можуть не мати традиційного допоміжного апарату. Це не випадково, адже електронні технології дозволяють у будь-який час вносити доповнення, що змінює загальну нумерацію документа і навіть структуру. До того ж, Інтернет має свої пошукові можливості, які значно зменшують ефективність використання допоміжного покажчика до видання. Таким чином, під впливом інформаційних технологій змінилася навіть традиційна структура бібліографічного покажчика.

З 2015 року в рамках проекту «Бібліотека – центр науково-інформаційних ресурсів ХХІ ст.» книгозбірня здійснює створення нового біобібліографічного продукту «Доктори наук, професори Хмельницького національного університету».

(http://lib.khnu.km.ua/inf_res/avtory_HNU/begin.php). Ресурс підготовлено в результаті аналізу аналогічних БД, у тому числі й бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Біобібліографічний покажчик розкриває життєвий шлях і науково-педагогічну

діяльність докторів наук, професорів Хмельницького національного університету, знайомить з науковим і творчим доробком вчених.

На початку видання розміщена інформація про двох ректорів навчального закладу, наступні матеріали розташовані за алфавітом прізвищ персоналій і включають біографічні довідки, основні опубліковані праці професорів та окремі публікації про них. Бібліографічні описи документів розташовано у хронологічному порядку; в межах року позиції розміщені за алфавітом назв. Список патентів наводиться за номерами. Під час відбору документів джерельною базою слугували фонди НБ ХНУ та авторський екземпляр. За бажанням науковців у виданні додатково розміщені світлини. Бібліографічний опис та скорочення здійснено за чинними в Україні стандартами.

Бібліографуванням наукових праць викладачів, створенням біобібліографічної продукції займаються так чи інакше всі бібліотеки Хмельницького обласного методичного об'єднання бібліотек ВЗО, джерелом інформації для яких, як правило, є власні фонди. Величезний досвід з укладання персональних бібліографічних покажчиків має бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. У різні роки фахівцями книгозбірні підготовлено покажчики серії «Постаті в освіті і науці», присвячені першому ректорові навчального закладу І.І. Огієнку, колишньому ректорові І.В. Іваху, докторам наук І.М. Конету, П.І. Свідеру, професорам П.С. Каньосі, Г.П. Ткачук, Є.І. Сохацькій, М.А. Печенюк та іншим. За бібліографічної підтримки бібліотеки також створено серії: «Видатні випускники Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка» та «Наукові школи університету». З 2005 року започатковано видання «Календаря знаменних і пам'ятних дат університету», який популяризує імена працюючих викладачів, ветеранів університету, відомих громадсько-політичних і культурно-

освітніх діячів України, причетних до створення та функціонування найдавнішого навчального закладу Поділля. У 2013 році укладено ґрунтовне довідково-бібліографічне видання «Доктори наук, професори Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка» [2].

Велику увагу біобібліографічній роботі приділяє наукова бібліотека Подільського державного аграрно-технічного університету. Щороку створюються 5-6 покажчиків науковців вишу. Серед останніх: покажчики присвячені докторам наук К. Б. Волощук, В. В. Данчук, М. Д. Поповичу, професору С. Д. Лучик, видатному пасічнику України П. І. Прокоповичу, видатному вченому-агрохіміку, фізіологу і біохіміку рослин Д. М. Прянишникову та інші. Плідна робота проводиться фахівцями бібліотеки зі створення біобібліографічного покажчика «Подільський державний аграрно-технічний університет: люди і долі».

Збереженням творчого доробку викладачів займаються й інші бібліотеки методоб'єднання. Навіть якщо інформація не упорядкована, знаходиться на початковому етапі бібліографування - це ґрунтовна база для створення біобібліографічного ресурсу будь-якого виду.

У наш час змінюються вимоги до якості інформаційних продуктів і послуг, рівня інформаційного сервісу. Як тенденція розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності все актуальнішою стає проблема корпоративності.

Бібліотечною корпорацією (кооперацією) називають об'єднання бібліотек задля реалізації спільних цілей і завдань, у першу чергу пов'язаних зі створенням і комплексним використанням інформаційних ресурсів. Функціонування бібліотек у рамках корпорацій передбачає наявність тісних професійних зв'язків між учасниками, обов'язкове виконання єдиних правил та норм, узгодження рішень і дій, спрямованих на кінцевий результат. [2, с. 139].

Яскравими проявами інформаційно-комунікаційної взаємодії бібліотек є:

- корпоративна каталогізація;
- кооперативне формування фондів;
- створення повнотекстових електронних колекцій, спільних баз даних та інших корпоративних інформаційних продуктів;
- спільне інформаційне обслуговування користувачів, зокрема об'єднана довідкова віртуальна бібліографічна служба;
- електронна доставка документів;
- підвищення кваліфікації.

Розвиток і зміцнення саме цих форм взаємодії бібліотечно-інформаційних установ стає основою для формування бібліотечних об'єднань та започаткування корпоративних бібліотечних систем [3, с. 195].

У 2016 році НБ ХНУ приєдналась до інноваційного проекту ELibUkr (Електронна бібліотека України), основною метою якого є забезпечення доступу до світової наукової інформації, створення власних академічних ресурсів, а також інтеграція української науки у світову наукову комунікацію. Консорціум пропонує інформаційне та організаційне посередництво у передплаті важливих е-ресурсів для університетів, надає тестові доступи до наукових ресурсів, методичну підтримку з управління електронними ресурсами та розвитку інституційного репозитарію тощо.

Нещодавно бібліотека долучилася до корпоративного формування Інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань», метою якого є популяризація, підвищення рейтингу та доступності електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів наукових бібліотек України, за рахунок використання сучасних бібліотечних та веб-технологій. Портал створює умови єдиної точки доступу до вітчизняних наукових ресурсів. Його інструменти допоможуть користувачам швидко знаходити необхідну інформацію за галузями знань, темами, ключовими словами, персоналіями та видами документів у бібліографічних, реферативних і повнотекстових базах даних, колекціях та в інших типах ресурсів. Пошуку наукових видань і публікацій

українських вчених сприятиме сформований реєстр академічних установ та науковців.

Проекти щодо створення корпоративних електронних ресурсів стали одним з напрямків діяльності Хмельницького обласного методичного об'єднання бібліотек ВЗО. Серед них: зведений електронний каталог бібліотек Хмельницької області, міжбібліотечна кооперація з обміну електронними записами аналітичного розпису статей періодичних видань.

Враховуючи розвиток біобібліографічної продукції та плідний досвід корпоративної діяльності, НБ ХНУ пропонує створення нового електронного продукту зведеної БД «Науковці Хмельниччини», який максимально повно розкриє життєвий та творчий шлях науковців, що мають вчене звання «доктор наук», «професор». Мета цього проекту – об'єднання зусиль бібліотек-учасниць ЗвБД на засадах партнерства і кооперації для збереження, популяризації та надання доступу до наукових досягнень вчених Хмельниччини. Створення такого біобібліографічного інформаційного ресурсу дасть змогу акумулювати необхідну інформацію не лише для оцінки особистості вченого, а й для визначення етапів розвитку наукової галузі, її сучасного стану та формування перспективних напрямів.

Згідно з положенням про ЗвБД «Науковці Хмельниччини» керівництво здійснюється Радою учасників проекту, а обов'язки Центру методичної та технічної підтримки виконує НБ ХНУ.

Ресурс створюється за принципами:

- Рівноправності всіх учасників проекту (мають рівні права та обов'язки)
- Відкритості проекту (може приєднатися будь-яка бібліотека, яка здатна зробити реальний внесок у розвиток).

Технологія формування та використання ЗвБД:

- ЗвБД формується як єдиний біобібліографічний продукт на основі об'єднання окремих бібліографічних покажчиків бібліотек-учасниць.

- Бібліотеки-учасниці мають дотримуватися вимог «Інструкції про формування та використання ЗвБД «Науковці Хмельниччини».
- Передача бібліотеками-учасницями даних проводиться у визначений термін до Центру методичної та технічної підтримки ЗвБД «Науковці Хмельниччини» на електронних носіях або надсилаються електронною поштою.
- Передача даних здійснюється окремим файлом в текстовому форматі, ім'я якого містить: назву бібліотеки, дату завантаження.
- Центр методичної та технічної підтримки перевіряє працездатність наданих бібліотеками-учасницями даних та підтверджує отримання. У разі необхідності здійснює остаточне доопрацювання й коригування отриманих матеріалів.
- Перевірені дані заносяться в єдину ЗвБД.
- Оновлення ЗвБД проводиться в міру надходження інформації.

ЗвБД створюється як гіпертекстова з можливістю пошуку інформації за різними ознаками. Інтерфейс цього видання дає змогу спочатку вибрати початкову літеру прізвища діяча, потім - перелік персональних рубрик на цю літеру. Вибираючи необхідну персональну рубрику, отримуємо коротку біографічну довідку, список наукових праць та літератури про діяча. ЗвБД має також і поле пошуку за прізвищем. Інформація кожної персональної рубрики складається за правилами, що регламентуються положенням про ЗвБД «Науковці Хмельниччини»:

- портрет – 9x12;
- біографія (стаття) – до 5 сторінок, надрукована шрифтом Times New Roman (розмір 14) на аркуші формату А-4 з міжрядковим інтервалом 1,5;
- бібліографія наукових праць – до 75 позицій (згідно з чинними в Україні стандартами);
- бібліографія публікацій про науковця – до 5 позицій (згідно

з чинними в Україні стандартами);

- за бажанням можна додати три фото: з робочого місця, сімейне;

- наприкінці матеріалу про персоналію обов'язково вказувати завершальну дату формування матеріалу.

Обов'язковою умовою участі у проєкті є дотримання стандартів, чинних в Україні щодо бібліографічного опису та скорочення слів.

Щороку стрімко зростає у періодичних виданнях науковий доробок вчених. Помітно збільшується і кількість краєзнавчих документів, де можна знайти відомості про діячів науки Хмельниччини. Ретельна аналітична обробка опублікованих документів допомагає зібрати бібліографічні та фактографічні відомості про вчених. Джерелами біобібліографічної інформації можуть бути – біобібліографічні довідки, списки, дайджести, віртуальні виставки. У перспективі передбачається зібрати відомості про всіх вчених, які мали відношення до Хмельниччини: вихідці регіону, випускники ВНЗ, що внесли вклад у розвиток науки, доктори та професори вищих закладів освіти області тощо.

Отже, реалізація корпоративного проєкту зі створення краєзнавчого ресурсу є важливим перспективним напрямом науково-інформаційної діяльності бібліотек. Біобібліографічні ресурси дають змогу відстежити формування вченого, розвиток його наукових ідей, розкрити внесок у наукові дослідження. Біобібліографія слугує рекламою інтелектуального потенціалу науковців, сприяє створенню позитивного іміджу ВНЗ.

НБ ХНУ запрошує всіх фахівців бібліотечної справи Хмельниччини до співпраці!

Список використаних джерел

1. Яценко О. Персональна бібліографія, біобібліографія: термінологічний аналіз / О. Яценко // Бібліотечний вісник :

наук.-теорет. та практ. журн. / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – № 5. – С. 24-29.

2.Опря Т. М. Показчики як форма розповсюдження бібліографічної інформації / Т. М. Опря // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Бібліотекознавство. Книгознавство : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський, 2013. – Вип. 3. – С. 211-215.

3.Самчук Л. І. Кооперативна діяльність освітянських бібліотек України з формування електронних каталогів // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2010. – Вип. 2. – С. 139-145.

4.Дікунова О. Корпоративні проекти освітянських бібліотек як засіб формування інформаційно-комунікаційного середовища / О. Дікунова // Вісник Львівського університету. Серія : Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології : зб. наук. пр. / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2014. – Вип. 9. – С. 194–199.

5.Швецова-Водка Г. М. Персональна та біобібліографія: термінологічні замітки / Г. М. Швецова-Водка // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2013. – Вип. 39. – С. 117-122.

6.Коваленко, С. Бібліографічна зведена база даних дисертацій – складова інтегрованого інформаційного ресурсу / С. Коваленко // Вісник Книжкової палати : наук.-практ. журн. / Книжкова палата України. – Київ, 2014. – № 2. – С. 14-17.

7.Бондаренко, Е. Белорусская академическая наука глазами библиографа / Е. Бондаренко // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 4. – С. 29-31.